

Op Leonardoscholen leren hoogbegaafde kinderen schaken

Op Leonardoscholen is schaakles een onderdeel van het lesprogramma. Waarom en hoe wordt schaakles gegeven op deze scholen voor hoogbegaafde kinderen? Wat is de relatie tussen intelligentie en schaken? Wat is een goede lesmethode? Is schaken nuttig vanwege cognitieve (manier van denken) overdrachtseffecten op andere leergebieden of is het wellicht een prima middel om sociale en emotionele vaardigheden te ontwikkelen?

In Nederland zijn circa 60 basisscholen en 10 middelbare scholen die Leonardo-klassen onderdak bieden. De klassen tellen zestien leerlingen. Speciaal onderwijs voor hoogbegaafden is belangrijk omdat zij in het gewone onderwijs vaak stuk lopen. Ze denken anders en sneller dan leeftijdgenoten en functioneren emotioneel en cognitief op verschillende leeftijdsniveaus. Gebrek aan begrip en acceptatie leidt tot onderpresteren en sociale en emotionele problemen. Dat verandert in een klas met ontwikkelingsgelijken.

In het Leonardo-onderwijs wordt leerstof compact en versneld aangeboden in een individueel tempo in een uitdagende leeromgeving. Er zijn extra vakken waaronder schaken. Kinderen ontwikkelen een veelzijdige ondernemende en onderzoekende houding. Waar in regulier onderwijs bottom up (vanuit elementen naar het geheel) wordt lesgegeven, werkt Leonardo-onderwijs vanuit topdown lesgeven (vanuit doelstelling en het geheel) en leren op basis van inzicht.

Ontdekkend leren

Dat schaken een reeks cognitieve, sociale en emotionele effecten op de ontwikkeling van kinderen kan hebben, komt mede doordat het een spel is. Spelen is een beproefde manier van ontdekkend leren. Daarbij kun je je eigen denkstijl ontwikkelen.

Wereldwijd ontbreekt wetenschappelijke literatuur over schaakles geven aan hoogbegaafden. Dat schaken aanslaat bij hoogbegaafde kinderen leert echter de praktijk op Leonardoscholen.

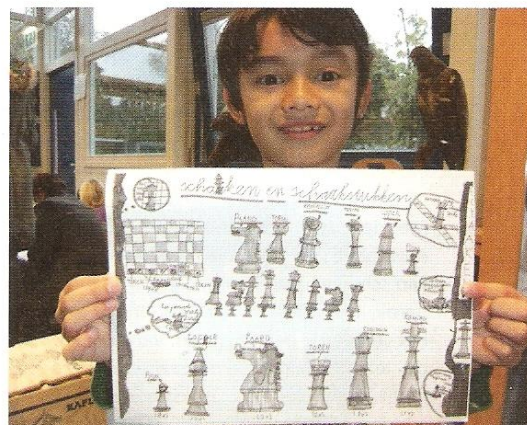
Mogelijk is er slechts een beperkt direct verband tussen 'schaakdenken' en leereffecten op andere cognitieve terreinen. Onderzoek suggereert dat directe overdrachtseffecten vooral bij beginnende schakers optreden.

Onderzoek duidt er op dat schaken mogelijkheden biedt om kinderen systematisch, analytisch en creatief te leren denken (metacognitie: leren denken) en hen te motiveren voor het onderwijs. Ook biedt schaken mogelijkheden voor het ontplooiën van sociale (bijv. door samenwerken) en emotionele (bijv. door succeservaringen) eigenschappen. Hoe een docent les geeft (vragen stellen, samen onderzoeken) speelt daarbij een grote rol.

Hoe geef je les?

Een belangrijke vraag is hoe je het beste schaakles kunt geven op Leonardoscholen. Daarover heeft de landelijke Leonardostichting geen visie of beleid geformuleerd. In de praktijk zoeken schaakdocenten zelf hun weg, blijkt uit een enquête die ik onder achttien schaakdocenten heb gehouden. Meestal gebruiken ze de Stappenmethode. Als je alleen lessen en oefeningen van de methode gebruikt is sprake van een 'bottom up'-methode. Het Leonardo-onderwijs staat echter een 'top down'-benadering voor. Daar is een spanningsveld. Dat is te overbruggen als docenten de handleidingen van Stappenauteur Cor van Wijgerden bestuderen. Hij geeft behartenswaardige overwegingen en praktische werkvormen, die ook op het Leonardo-onderwijs toepasbaar zijn.

Een mogelijkheid is om met hoogbegaafde kinderen partijen te bespreken. Een aandachtspunt is dat het schaakniveau van de kinderen per klas uiteenloopt. De docent kan de klas in groepjes opdelen of op diverse niveaus tegelijk lesgeven. Belangrijk is verschillende werkvormen te hanteren, kinderen veel zelf te laten ontdekken en onder meer via de film *Lang leve de koningin* passie voor het spel te ontwikkelen.

Richard is gegrepen door het schaken

Veel onderzoek naar schaakles is methodologisch voor kritiek vatbaar. Bilalić, McLeod en Gobet vinden bij jonge schakers dat intelligentie een beperkte rol speelt bij verwerven van schaakvaardigheid. Oefening speelt een veel grotere rol. Grabner constateert dat intelligentie slechts 12 procent van de speelsterkte van volwassenen verklaart. Moreno toont aan hoe schaken een rol kan spelen bij de sociale en emotionele begeleiding van jongeren. Uit eigen onderzoek blijkt dat schakers beter scoren op CITO-toetsen, terwijl tussen schakers en niet-schakers gemiddeld geen verschil in IQ is. Volgens onderzoek van *Der Spiegel* is het IQ van Kasparov 135 en heeft hij een enorm goed geheugen. Hij is dus niet superhoogbegaafd. Laszlo Polgar meent dat talent gekweekt wordt. Mogelijk is schaken een partiële begaafdheid. Psycholoog professor Jolles stelt dat hersenen rijpen tot na het twintigste jaar. Omgevingsfactoren spelen daar een grote rol in, meer dan eerder werd gedacht.

Een uitgebreidere versie van dit verhaal verschijnt op de site van het Max Euwe Centrum

In Maarssen vond zondag 7 november 2010 het eerste schaaktoernooi voor Leonardoscholen plaats. Er deden 55 vier-tallen mee. Winnaar werd Leonardo Vianova uit Alphen aan de Rijn. Uitgebreide informatie staat op de site www.leonardomaarssen.nl/schaken2010.